

درس‌های انقلاب مشروطه

ابراهیم ایوبی

وکیل دادگستری

۱۴ آمورداد وارد صد و بیستمین سال انقلاب مشروطه ایران می‌شویم؛ رخدادی که مبدأ تحولات قرن بعد از خود شد. داستان مشروطه‌خواهی ایرانی خواندنی است و خوشبختانه در کتاب‌هایی چون «تاریخ انقلاب مشروطه ایران» اثر احمد کسروی یا «مشاهدات و تحلیل اجتماعی و سیاسی از تاریخ انقلاب مشروطیت ایران» به قلم محمدعلی تهرانی (کاتوزیان) با جزئیات ثبت گردیده است. پس از این همه سال از جنبش ترقی خواهانه مردم ایران چه می‌توان آموخت؟

نخست. نقطه عطف حرکت آزادی خواهانه ملت ایران، صدور فرمان تأسیس مجلس ششورا توسط مظفرالدین شاه بود. پادشاه در یازدهمین سال سلطنت خود، طی دستخطی خطاب به مشیرالدوله تأسیس «دارالشورا» یا مجلس شورای ملی را می‌پذیرد. چنین اقدامی در دنیای سیاست کنونی «خود محدودیتی قدرت» نام دارد که موجب بقای ساختار نظم موجود و مانع از فروپاشی نظام حقوقی/سیاسی می‌گردد؛ نتیجه اینکه سلسله قاجار تا دو دهه بعد دوام یافت.

دوم. جدال دو جریان مدرن (مشروطه‌خواه) و سنت‌گرا (مشروع‌خواه) محور منازعات صدر مشروطه بود که همچنان هم ادامه دارد. نتیجه این تقابل، پذیرش اصل دوم متمم قانون اساسی مشروطه بود که در نهایت طرفین توافق کردند که مجلس قانون‌گذار پابر جاماند، ولی هیئتی از فقهای آگاه به زمان که با معرفی بیست نفر توسط علما و انتخاب پنج نفر به قید قرعه بر مصوبات مجلس نظارت شرعی داشته باشند. این روش میانه و وجود سازوکاری «غیردولتی» (معرفی توسط مراجع) و «عدم تعارض منافع» (انتخاب به قید قرعه) بسیار مرقی است.

سوم. نه به توپ بستن مجلس توسط محمدعلی شاه «مشروطه‌خواهان» را از صحنه به در کرد، و نه اعدام شیخ فضل الله نوری رهبر «مشروع‌خواهان» دغدغه‌مندان شریعت را از تب و تاب انداخت. مشروع‌خواهان با رهبری سناتور خان و باقر خان تهران را فتح کردند. همچنین مدافعان شریعت در دهه‌های بعد در قالب جمعیت فذائیان اسلام و با رهبری نواب صفوی این بار به شکلی دیگر به صحنه بازگشتند و به جای رأی عدم اعتماد، از ترور برای حذف رقبای سیاسی بهره جستند.

تاریخ نشان داده هیچ کدام از دو جریان قادر به حذف دیگری نخواهد بود و باید راه همزیستی مسالمت‌آمیز را پیش گرفت. اکنون در شهر تهران، بزرگراه‌هایی به نام دو طرف منازعه وجود دارد، رویکرد ارزشمندی که چهره‌های تاریخی را صرف‌نظر از شخصیت، پیشینه و عملکرد خود، تنها به این دلیل که بخشی از تاریخ ایران است، حفظ می‌کند و محترم می‌داند.

چهارم. گرچه خواسته اولیه مشروطه‌خواهان و متحصنین، تأسیس «عدالت‌خانه» بود؛ اما ماجرا به «دارالشورا» ختم شد که نشانگر یکپارچگی نظام حقوقی و عدم امکان اصلاح‌بخشی، بدون توجه به اجزای دیگر ساختاری زمامداری است.

پنجم. گفته شده قانون اساسی مشروطه و متمم آن برگرفته از قوانین اساسی دو کشور فرانسه و بلژیک بوده است و در کمیسیون تنظیم متمم افرادی چون جواد سعدالدوله، سیدحسن تقی‌زاده، محمودمشاورالملک، محمدحسن امین‌الضرب، سیدنصرالله‌تقوی و صادق مشیرالدوله نقش داشته‌اند. در ارزش و اهمیت حقوق تطبیقی شکی نیست، ولی هم تجربه مشروطه و هم پیش‌نویس اولیه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نشان داد که با ترجمه و برگردان کردن اصول قانون اساسی دیگر کشورها، طراحی نظام سیاسی/حقوقی امکان‌پذیر نیست.

ششم. سیدجواد طباطبایی، استاد فقید فلسفه و سیاست اعتقاد داشت که مهمترین دستاورد انقلاب مشروطه ایران «قانون مدنی» است. این قانون که در بازه زمانی هفت‌ساله از سال ۱۳۰۷ تا سال ۱۳۱۴ در چند نوبت به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید، بنیان‌های مدنیت همچون تمکک املاک، معاملات، مسئولیت مدنی، تابعیت، روابط خانوادگی، نکاح و طلاق، ارث، ادله اثبات و... را در بر می‌گیرد. ریشه این اظهارنظر را باید توافق دو جریان ریشه‌دار سنت‌گرا و مدرن در جامعه ایران و درنهایت تبدیل فقه (قواعد دنیای گذشته) به قانون (مبنای اداره جامعه در دنیای جدید) دانست. این‌روش قانون‌نویسی جامع‌ومدبرانه، برای قانون‌گذاران امروز آموخته است که طرح یا لایحی خلق الساعه به صحنه نیاورند که پیش از تصویب در نطفه خفه شود.

هفتم. علمای سیاست گفته‌اند که دموکراسی یک روند است و نه یک پروژه، هیچ‌گاه به پایان نمی‌رسد و با آزمون و خطا خود را اصلاح می‌کند. اگر نقدی به دموکراسی یا به تعبیر پیشینیان ما «مشروطه‌خواهی» باشد باموکراسی بیشتر جبران می‌شود و بدیل «دموکراسی» چیزی جز «استبداد» بود. شاید با این نگاه در اصل هفتم متمم قانون اساسی مشروطه آمده است: «اساس مشروطیت جزئاً و کلاً تعطیل بردار نیست».

سند نویسی اپوزیسیون

نگاهی به متون حقوقی پیشنهادی نیروهای سیاسی مخالف

آرش ملکی

پژوهشگر حقوق بین‌الملل

یکی از مظاهر خودفریبی در نیروهای سیاسی اپوزیسیون تدوین اسنادی به منظور صیانت از حقوق اساسی شهروندان ایران در دورانی است که بدان «پساجمهوری اسلامی» می‌گویند؛ دورانی که در آن نظام سیاسی فعلی امکان اِعمال حاکمیت را از دست داده، و فرصت نقش‌آفرینی سیاسی برای این گروه‌ها فراهم می‌آید. بعضی از این نیروها از سالیان اولیه پیروزی انقلاب اسلامی رسیدن چنین دورانی را وعده می‌دهند و تعدادی دیگر در دو سه دهه اخیر، و بعضی از چند سال قبل منتظر آغاز این دوره هستند. ارائه اسنادی با عناوینی همچون منشور، پیش‌نویس قانون اساسی، طرح پیشنهادی دوران گذار و غیره از جمله اشتغالات این اشخاص در دوره انتظار است که با نوشتن و به بحث گذاشتن آنها، خود و تنی چند از پیروان را سرگرم می‌کنند. در طول دو دهه اخیر تعداد این اسنادافرونی یافته و نیروهای سیاسی مخالف دریافته‌اند مبارزه سیاسی‌شان از پوستی استودیوی رادیو و تلویزیون کافی نبوده، و به چیزی بیشتر نیاز دارند؛ پس به مطالعه تاریخ پرداختند و به این نتیجه رسیدند که استحاله سیاسی مستلزم وجود یک سند حقوقی بنیادین است که با تدوین نمونه‌ای از آن می‌توانند با یک تیر دو نشان بزنند؛ از یک‌سو، در حوزه دانش حقوق اساسی میان رقبا عرض اندام کنند و از سوی دیگر، به پیروان نشان دهند که برای اداره ایران در «فردای پس از جمهوری اسلامی» آماده هستند. حال آنکه با این تیر از قوس رهافشه، پرده از بی‌دانشی در «حقوق اساسی ایران» و ناتوانی ایشان از فاصله‌گذاری میان واقعیت و خیال فرو افتاد.

نوشته‌هایی که در آغازین سال‌های دهه هشتاد شمسی در این راستا منتشر می‌شد عمدتاً محصول «کوشش» کهنه کمونیست‌های غرب‌نشینانی بود که با رونویسی از قوانین اساسی اتحاد جماهیر شوروی و آلمان شرقی چشم‌انداز آینده ایران را ترسیم می‌کردند. از نیمه دوم دهه‌نود هم مدعیان، بیشتر به قانون اساسی ایالات متحده و متمم‌های آن تکیه می‌کردند و آنها را معیار قرار می‌دادند. بدون در نظر گرفتن این واقعیت که قانون اساسی آن کشور ابزار تأمین فدرالیسم

گمانه‌زنی درباره تغییرات در شورای عالی امنیت ملی

ماموریت لاریجانی

محسن صالحی‌خواه

گزارشگر هم‌میهن

گمانه‌زنی‌ها حاکی از این است که به‌زودی تغییراتی در سطح مدیران ارشد شورای عالی امنیت ملی رخ خواهد داد. گفته می‌شود که علی لاریجانی، سیاستمدار شناخته‌شده اصولگرا دبیر شورای‌عالی امنیت ملی خواهد شد. همچنین شورای دفاع نیز به عنوان یک شورای فرعی زیرمجموعه شعام بار دیگر تشکیل خواهد شد. خبرگزاری فارس ۱۰ مرداد در خبری کوتاه، این تغییرات را اعلام کرد. بر اساس خبر این خبرگزاری، ماموریت این ششورا امور راهبردی در سیاست‌های دفاعی کشور خواهد بود. این خبرگزاری در توضیح جابه‌جایی مدیران شعام نوشت: «علی لاریجانی احتمالاً در روزهای آینده به عنوان دبیر شورای عالی امنیت ملی منصوب خواهد شد و علی اکبر احمدیان احتمالاً مسئولیت چند پرونده ویژه و استراتژیک کشور را بر عهده خواهد گرفت. پرونده‌هایی با ماموریت‌های پیشران و راهبردی در کشور که نیاز به مدیریت و هماهنگی در سطح کلان دارد. شورای دفاع، بخشی از چیدمان جدید حکمرانی در حوزه دفاع و امنیت تلقی می‌شود.» این شورا بر اساس اصل ۱۷۶ قانون اساسی، به عنوان یکی از شوراهای فرعی شعام به عنوان نهادی‌الادستی تأسیس می‌شود.

پرنگی تدریجی لاریجانی

علی لاریجانی از سال گذشته، بیش از پیش فعال شده بود. به عنوان نماینده ویژه و حامل پیام رهبری دو سفر به بیروت و دمشق انجام داد. هفته گذشته نیز در سفری از پیش اعلام نشده به مسکو رفت و ملاقاتی با ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه داشت. او همچنین هراز چندگاهی با مقامات ارشد خارجی که به تهران سفر می‌کردند، در دفتر خود ملاقات داشت که خبر آن هم رسانه‌ای می‌شد. در روزهای جنگ و پس از آن نیز حضور رسانه‌ای پررنگی داشت. بعد از سفر اخیر او به مسکو بود که گمانه‌زنی‌ها مبنی بر این که ممکن است نقشی رسمی، راهبردی و پررنگ‌تر بر عهده او گذاشته شود، آغاز شد. چراکه او پیش از این صرفاً به عنوان عضو حقیقی شورای‌عالی انقلاب فرهنگی، مجمع تشخیص

مصلحت نظام و همچنین مشاور مقام رهبری فعالیت می‌کرد. رزمه حضور دوسره او در شعام، واکنش‌هایی مثبت، منفی و خنثی به دنبال داشته است. لاریجانی اگر چه از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶ دبیر ششورا بود، اما سابقه حضور او در این نهاد به سال ۱۳۷۴ بازمی‌گردد. او در این سال برای نخستین بار در کنار حسن روحانی به عنوان نماینده رهبری در شعام برگزیده شد و تا ۱۳۸۷،

ترکیب احتمالی شورای دفاع

تشکیلات ششوراهای فرعی، باید در شورای عالی امنیت ملی به تصویب برسد. خبرگزاری تسنیم روز گذشته خبر داد که این ساختار چند روز قبل مصوب شده و بر اساس آن، رئیس‌جمهور رئیس شورای دفاع خواهد بود. این خبرگزاری همچنین گزارش داد که «حمایت از تقویت همه‌جانبه توان دفاعی کشور»، «حضور برخی دیگر از فرماندهان نظامی در شورا، علاوه بر رئیس ستاد کل نیروهای مسلح (که در شورای عالی امنیت ملی نیز حضور دارد)» و «سرعت عمل در تصمیم‌گیری‌های مربوط به حوزه دفاعی کشور»، بخشی از اهداف فعال‌سازی این ظرفیت در قانون اساسی است. «تسним مدعی شد که رؤسای سه قوه، دو نماینده مقام رهبری در شورای عالی امنیت ملی، وزیر اطلاعات، رئیس ستاد کل

مسعود پزشکیان در سفر به پاکستان مطرح کرد:

لزوم ایجاد بلوک متحد اسلامی

گروه‌خبر: «تلاش می‌کنیم حجم تعاملات بین ایران و پاکستان را به هدف گذاری ۱۰ میلیارد دلاری برسانیم.» این موضوعی است که مسعود پزشکیان دقایقی پیش از سفر به پاکستان مطرح کرد. رئیس‌جمهور در سفری دوره‌ور ایران را به مقصد پاکستان ترک کرد. پزشکیان با استقبال خانم نوازشریف، سروزیر ایالت پنجاب و سردار سلیم حیدر خان، استاندار این ایالت و رضا امیری مقدم، سفیر ایران در اسلام‌آباد وارد لاهور شد. در مراسم استقبال در پایگاه هوایی نور خان، هم‌زمان با پایان امن‌رئیس‌جمهوری اسلامی ایران از پلکان هواپیمای ۲۱ گلوله توپ به افتخار وی شلیک شد.

پزشکیان در ابتدا به زیارت مقبره محمد اقبال متفکر و شاعر برجسته مسلمان رفته به مقام ولای او ادای احترام کرد. رئیس‌جمهور پس از آن دیداری کوتاه با محمد نوازشریف، رئیس حزب مسلم لیگ داشت و محمد نوازشریف در سخنانی با اشاره به حملات اخیر رژیم صهیونیستی، ایستادگی ملت ایران را ستود و گفت: «ما در کنار جمهوری اسلامی ایران هستیم و در آینده نیز قوی‌تر از همیشه خواهیم ایستاد. ملت ایران با مقاومت خود نرفته‌ها از کشورشان دفاع کردند، بلکه چهره‌ای نو و سربلند از ایران به نمایش گذاشتند. این مقاومت،

